

zadeve in potrebe, je začel zvoniti tudi navček latinščini kot splošnemu univerzitetnemu jeziku. Njeno izpodrivanje z narodnimi jeziki je trajalo dolgo, dokončano pa je bilo, na različnih ustanovah različno, sredi 18. stoletja, razen seveda na teoloških fakultetah. Velika nasprotnika latinščine sta bila npr. Jan Amos Komenski (1592–1670) in Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716). Revolucionarni korak je storil znameniti nemški pravnik Christian Thomasius (1655–1728), ki je na univerzi v Leipzigu v šolskem letu 1687/88 prvi predaval v nemščini. Nedvomno se je z opustitvijo latinščine kot predavalnega jezika distanca med univerzami in njihovim v glavnem meščanskim okoljem močno zmanjšala.

V 18. stoletju so se univerze skoraj v celoti podredile utilitarističnim ciljem države. Taka skrajnost pa je seveda povzročila, da je nihalo zanihalo v povsem drugo smer, to je v smer samote in svobode, v idejo Humboldtove univerze (Wilhelm von Humboldt 1767–1835), ki so jo realizirali v Berlinu leta 1810. To je bila klasična univerza novega časa in je temeljila na novem razumevanju znanstvenosti, pri čemer je prepletla tradicionalni inštitucionalizem z znanstvenim modernizmom. Osnova naj bi bila enotnost pouka in znanstvenega raziskovanja. Ta univerza nikakor ni zavračala znanstvenega usposabljanja za določeno stroko, v kateri bi pač diplomanti v življenju delali, vendar naj bi bila v ospredju znanost in splošna omika (Bildung). Po Humboldtovi univerzi (kar je pravzaprav krivična oznaka, ker je ni ustvaril on, temveč je dal le osnovno idejo), so se vzorovale vse univerze v nemškem in širšem prostoru in so jo poskušale glede na konkretne razmere posnemati. Vsekakor so univerze s tem konceptom v 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja dosegle vrh v svojem 800-letnem razvoju.

Skozi vso knjigo je do 20. stoletja upravičeno težišče na obravnavi univerz s štirimi klasičnimi fakultetami. Razširitev visokega šolstva v drugi polovici 19. stoletja z aplikativnimi disciplinami (npr. visoke šole za tehniko, gradbeništvo, kmetijstvo, gozdarstvo, veterinarstvo), čeprav zelo pomembna, pa je obdelana bolj ob robu, čeprav so se številne samostojne visoke šole v tem stoletju vključile v univerze kot fakultete, v zadnjih desetletjih pa so se take fakultete preoblikovale celo v samostojne tehnične univerze (npr. na Dunaju, v Gradcu, Münchnu in drugod). Tudi je zgolj obrobno obravnavan boj teh šol za uveljavitev enakega znanstvenega ranga aplikativnih disciplin, kot je bil od nekdaj priznan »čistim« znanstvenim strokam. Tu so vse univerze skoraj brez izjeme pokazale zdaj nerazumljivo zaprtost in neupravičeni elitizem. Ta boj je potekal na več področjih, zaostril pa se je pri pravici podeljevanja doktorske stopnje in *venia legendi*, kar tem šolam ni bilo dovoljeno nekaj desetletij po njihovi ustanovitvi. Tudi boj za univerzitetni podobno samoupravo je bil kar oster.

Zgodovino univerz v 20. stoletju lahko zanemarimo, saj je podobna kot zgodovina ljubljanske in zagrebške univerze, ki sta pri ustanovitvi posnemali avstrijske. Müllerjeva knjiga obravnava univerze predvsem kot ustanove. Manj pridejo do izraza univerzitetni profesorji, ki so bili kljub neznatnemu številu, izjemno pomembna družbena skupina, ki jo nekateri opisujejo kar kot mandarine (Fritz K. Ringer: *Die Gelehrten. Der Niedergang der deutschen Mandarine 1890–1933*. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 1983).

V slikovnem delu so prikazane univerzitetne insignije in atributi; rektorska služba in reprezentacija; raziskovanje in pouk – profesorji; *album universitatis*; univerzitetna slavlja; študij in prosti čas – študentje; stavbe – inštituti – klinike.

Jože Maček

Eva Holz, Henrik Costa: **Ljubljanski kongres 1821**. Ljubljana : Nova revija 1997. 284 strani.

Eden najlepših ljubljanskih trgov, kjer so se že nekoč in se še vedno ob posebnih priložnostih odvijajo razne politične in kulturne manifestacije, se po osamosvojitvi Slovenije ponovno imenuje Kongresni trg, kakor se je imenoval pred letom 1948. Toda koliko Ljubljančanov in Slovencev sploh ve, zakaj se tako imenuje? Občasno sem med svojimi študenti preverila njihovo gimnazijsko znanje in eno od vprašanj je bilo tudi, odkod poimenovanje Kongresni trg. Redko sem med okrog sto vprašanji dobila na omenjeno vprašanje en do dva pravilna odgovora. Obenem sem lahko ugotovila, da sedanji maturanti sploh več ne poznajo (še manj pa berejo) literarna dela, kot je Tavčarjev roman *Izza kongresa*. Tudi zaradi takih in podobnih izkušenj sem vesela, da je knjiga o

ljubljskem kongresu 1821 izšla. Morda bo pa le vzpodbudila kakega učitelja zgodovine ali literarne zgodovine, da bo opozoril nanjo in na dogajanje, ki je v njej opisano.

Založba Nova revija je večjezično publikacijo Ljubljanski kongres 1821 izdala ob 175-letnici znamenitega dogodka v izredno lepi opremi, uredila pa sta jo Niko Grafenauer in Janez Kajzer.

Največ zaslug za izid knjige ima nedvomno Eva Holz, ki je iz rokopisne gotice transkribirala in iz nemščine prevedla dnevnik Henrika Coste, ki v originalu nosi naslov *Tagebuch geführt waerend des Kongresses in Laibach von Heinrich Costa* in obsega 127 strani fo 23,5 x 15,9 cm. Poleg tega je prevedla še nekaj drugih ohranjenih tekstov, ki se nanašajo na kongres (predvsem gre za razne sezname), pripravila je spretna besedila in izbrala zelo lepo slikovno gradivo. Costov dnevnik doslej še ni bil objavljen.

V uvodnem delu publikacije nam Eva Holz najprej predstavlja dogajanja v Evropi in svetu v času od dunajskega (1814/15) do ljubljanskega kongresa 1821. Sledi izbrano slikovno gradivo (več načrtov Ljubljane iz Arhiva Republike Slovenije in 26 ljubljanskih vedut, ki jih hrani Grafični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani); nekaj slik znanih udeležencev kongresa in faksimilov raznih dokumentov je objavljenih med tekstom.

Kot je znano, je bila Sveta aliansa med Rusijo, Avstrijo in Prusijo sklenjena 26.9.1815 v Parizu. Glavno vlogo v tej mednarodni zvezi držav, ki so se ji poleg omenjenih pridružile še nekatere druge države, je imel avstrijski kancler Metternich. Sveta aliansa je dušila razna liberalna in nacionalna gibanja, do katerih je prihajalo zlasti v Italiji, Španiji, Vlaški, Moldaviji itd. V zvezi s temi gibanji in z namenom, da bi jih zadušili, so bili sestanki predstavnikov Svete alianse v Aachnu (1818), Opavi (1820), Ljubljani (1821) in Veroni (1822).

Ljubljanski kongres je zasedal od 10. januarja do 22. maja 1821 in so se ga udeležili predstavniki desetih evropskih držav. Lahko rečemo, da se je v Ljubljani zbrala skoraj vsa evropska smetana na čelu z avstrijskim cesarjem Francem I., ruskim carjem Aleksandrom I. in neapeljskim kraljem Ferdinandom IV. Prišli so avstrijski kancler Metternich, njegova desna roka F. Gentz, tedanji ruski diplomat Kapodistrias in visoki politični predstavniki vrste drugih evropskih držav, cerkveni dostojanstveniki in še mnogo za tedanje razmere potrebnega spremstva, skupaj okrog 500 ljudi (Ljubljana je tedaj imela okrog 20.000 prebivalcev), ki so ves čas kongresa prebivali v različnih imenitnejših ljubljanskih hišah ter se poleg delovnih sestankov udeleževali prireditev od vojaških parad in gledaliških predstav do koncertov in plesov.

Pisec dnevnika o ljubljanskem kongresu, Henrik Costa (1796–1870), tedaj še mlad finančni uradnik, je bil kasneje znana osebnost ljubljanskega društvenega in političnega življenja, ki je tudi veliko objavjal, predvsem dela zgodovinske vsebine. Njegov dnevnik je ostal v rokopisu, čeprav ga je očitno pisal z namenom, da ga objavi, saj ga je 1825 izročil v potrditev cenzuri, potem se je za dolgo časa za dnevnikom zgubila vsaka sled. To verzijo Costovega dnevnika je pred leti na Dunaju odkrila dr. Melitta Pivec-Stele in kopijo sedaj hrani tudi Zgodovinski inštitut ZRC SAZU v Ljubljani. Prav to verzijo dnevnika je za objavo pripravila E. Holz. Drugo verzijo je pripravila še v 19. stoletju Costova hči Cornelia Schollmayr-Costa, ki je očetov dnevnik rekonstruirala in ga je tudi nameravala objaviti, kar pa se ni zgodilo. Sedaj ta rokopis hrani Arhiv Republike Slovenije. Iz te verzije, ki je bila dopolnjena s podatki iz Metternichovega dnevnika in Gentzovih pisem, je Holzeva objavila le tiste dele, ki se razlikujejo od prve verzije.

Costov dnevnik, ki se pričinja s 15. decembrom 1820 in zaključuje z 22. majem 1821, nudi veliko zanimivih podatkov npr. o številnih udeležencih, o cenah nekaterih prireditev, o tedanjih vremenskih razmerah v Ljubljani (vreme je bilo skoraj ves čas lepo), o praznovanjih rojstnih dni nekaterih vidnejših osebnosti, posameznih obiskih cesarja, cesarice idr. Kot priloga dnevniku je dodan še seznam najvišjih in visokih osebnosti na kongresu in seznam njihovih ljubljanskih stanovanj. Originalni seznam hrani Arhiv Republike Slovenije in je narejen po policijskih zapisnikih (objavljen že v *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 1858). Tudi tega je E. Holz prevedla, prav tako tudi seznam poštnih voz, ki sta jih uporabili cesarski visokosti in njuno spremstvo na povratku čez Celovec v Schönbrunn. Ta seznam je pripravila tedanja pošta.

K vsemu temu je dodan tudi pregled pomembnejših političnih osebnosti in njihovi življenjepisni podatki.

V zanimivem prispevku, ki ga je E. Holz nasloвила *Ljubljana pleše – Pojasnila*, je na 37 straneh nanizala številne podatke, ki sodijo h kritični izdaji vira. Poleg podatkov o samem dnevniku, je spregovorila tudi o ljubljanskih meščanih tedanjega časa, o meščanskem življenju pred in med kongresom in tudi po njem, o različnih vrstah zabave in razvedrila (plesi, gledališče, koncerti, vožnje

s čolni po Ljubljani), o nekaterih dogodkih in o ljubljanskih uličnih imenih prve polovice 19. stoletja. Avtorica pravi, da so pestro množico tujcev dopolnjevali še razni cerkveni dostojanstveniki (7 škofov in beneški patriarh), trgovci, bankirji, posestniki, italijanski gledališčniki in radovedneži (vseh okrog 630), ki so v času kongresa za krajši ali daljši čas prišli v Ljubljano.

V tem prispevku je Holzeva spregovorila še o tem, kdo vse je doslej pisal o ljubljanskem kongresu. Med drugim omenja Metternichov dnevnik, Gentzeva pisma prijatelju, *Laibacher Zeitung*, dnevnik ljubljanskega profesorja F.X. Richterja, ki tudi še ni bil objavljen, in v latinščini pisani dnevnik zagrebškega škofa Vrhovca. 1892 je Cornelia Schollmayr-Costa v *Laibacher Zeitung* objavila nekaj odlomkov iz očetovega dnevnika, o kongresu so potem pisali še P. Radič, J. Barle, O. Hegemann, 1944 je bila objavljena doktorska disertacija B.V. Šenka o ljubljanskem kongresu, 1971 pa je o Costovem dnevniku pisala M. Pivec-Stele v *Zgodovinskem časopisu*.

Poleg slovenskih tekstov so v drugem delu knjige objavljeni tujezični teksti in sicer originalni nemško pisani Costov dnevnik in razni že omenjeni sezname. Dodan je še pregled na kongresu udeleženih osebnosti, pisan v slovenščini, nemščini, italijanščini, angleščini, francoščini in ruščini, torej v uradnih jezikih kongresa. V vse omenjene jezike je preveden tudi povzetek, enako je s podpisi k slikam, ki so v vseh šestih jezikih.

Celotno delo o ljubljanskem kongresu je tako po strokovni, kakor tudi po oblikovni plati (oprema in oblikovanje je delo Petra Skalarja) vzorno pripravljeno in bo zaradi svoje večjezičnosti dostopno ne le slovenskim, ampak tudi tujim strokovnjakom.

Olga Janša-Zorn

Mirjana Kontestabile Rovis, Virgilij Šček. Poslanec v rimskem parlamentu. Popis fonda. Koper : Pokrajinski arhiv Koper, 1998. 123 strani.

Pomembna aktivnost Pokrajinskega arhiva Koper je tudi izdajateljska dejavnost. To je gotovo hvalevredna usmerjenost tega kolektiva, saj je na ta način predstavljeno širši javnosti delo arhivistov, ki določeni fond pregledajo, se seznanijo z njegovo strukturo in vsebino, ga uredijo, popišejo in pripravijo tako, da je čimbolj koristen za razne uporabnike. Objave popisov fondov spremljajo vedno tudi raznovrstni podatki o gradivu. To so historiat fonda in historiat ustvarjalca fonda, podatki o fondu, opis dela, ki je bilo pred sprejemom v arhiv in potem na gradivu opravljeno, in po navadi tudi opozorilo, v katerih arhivih se gradivo še nahaja, ter podatki o glavni literaturi. Tega principa dela se v glavnem držijo vsi arhivisti pri objavljanju popisov o arhivskem gradivu in je bilo vodilo tudi Mirjani Kontestabile Rovis v predstavitvi fonda Virgilija Ščeka.

Publikacija je razdeljena v dva dela. V prvem se bralec seznanj z obširno predstavitvijo časa in dogajanj, v katerem je primorski duhovnik Virgilij Šček odigral pomembno vlogo. Njegovo delo je osvetlila – ob upoštevanju že znane literature – zlasti za čas 1921–23, ko je deloval kot poslanec v rimskem parlamentu. Avtorica je analizirala politično stanje leta 1921, priprave na volitve, predstavila je vse stranke, ki so kandidirale svoje delegate v Julijski krajini in še posebej Jugoslovansko narodno stranko, ki jo je za volitve ustanovilo politično društvo Edinost.

Virgilij Šček, ki je bil še s tremi poslanci izvoljen v goriškem volilnem okrožju, je z vso energijo in zavzetostjo prenesel svoje delo v rimski parlament. Že v nastopnem govoru je poslancem v rimskem parlamentu skušal približati razmere, ki so vladale v Julijski krajini. Temu so sledile interpelacije. V dveh letih in pol delovanja poslanske zbornice so slovenski in hrvaški poslanci vložili 92 interpelacij in poslanskih vprašanj. Šček jih je predstavil kar 46.

Avtorica se je odločila za objavo interpelacij, ki jih je pripravil Šček sam ali z drugimi poslanci. To je bila gotovo odlična odločitev, saj nam ti posegi odsevajo kulturne, socialne, gospodarske in politične okoliščine, v katerih so se znašli Slovenci in Hrvači po podpisu rapalske pogodbe (1920), ko so postali državljani italijanskega kraljestva. Interpelacije in odgovore je zbrala iz časopisa *Goriška straža*, tiste pa, ki niso bili objavljeni, je poiskala v dokumentih *Atti parlamentari – Atti del parlamento italiano, Camera dei deputati, XXVI legislatura, Roma, 1921–1923*. Zanimivo je, da je največ interpelacij prav iz leta 1921, leta pred prihodom fašizma na oblast, ko so se stvari pričele vse bolj zaostrovati.

V posebnih poglavjih je avtorica obdelala razne probleme, ki so bili predmet Ščekovih interpelacij. Pri gospodarskih težavah slovenske manjšine ob prehodu v okvir italijanske države so to